

XII.

Hrvati i Hrvatska, studije Vjekoslava Klaića. 1. Ime Hrvat u historiji slavenskih naroda. U Zagrebu na prodaju u knjižari dioničke tiskare 1890. 8° 65 str.

V tej drobni toda zlata vredni knjižici, ki je nastala iz raztresenih člankov v »Vienci«, razjasnjuje neutrudni raziskovalec hrvaške zgodovine prof. Vj. Klaić, po katerih slovanskih zemljah je stanovalo pleme hrvaško. Z nepobitnimi zgodovinskimi viri je dokazal učeni zgodovinar, da je bilo ime Hrvat v srednjem veku razširjeno po vseh slovanskih zemljah na jugu, severu, zapadu in severoiztoku evropskem in da se je le sčasoma izgubilo, ko so se druga slovanska plemena okrepila in s svojim imenom iztisnila ime hrvaško. To se je zgodilo večinoma v X. veku. Ime hrvaško je bilo prej takó razširjeno po zemljah slovanskih, da je bilo morda celó genetiško, kakor misli omenjeni pisatelj.

V slovenskih zemljah so ostali zgodovinski ostanki imena hrvaškega do dandanes. Takó je na severnem Štajerskem med Ljubnom in Judenburgom kraj, ki se zove Kraubat. To ime sta tolmačila celó nemška zgodovinarja M. Felicetti in Krones v tem zmislu, da je bil to nekov predel ob Muri. Nedvojbeno je, da je bila tukaj slovanska župa »Hrvati«, ki se je zvala po istoimenem plemeni, katero se je naselilo v te kraje morda že v 6. ali 7. veku. Tudi na Koroškem je v okolici miljskega jezera kraj, katerega imenujejo tamošnji Nemci Kraut. To ime je pa izkvarjeno iz srednjeveškega »Chrowat«. Vsaj takó se čita to ime v neki listini leta 1190. Celó na toblaškem polji je bil po neki listini »pagus Croudi« = Hrvati. Nedvojbeno je v tem, da je bila v stari Karentaniji v X. veku slovenska župa, ki se v spomenikih zove »pagus Crouuati«, in sicer v središči današnje Koroške, ravno na Gospesvetskem polji, kar dokazujeta razven slovanskih zgodovinarjev tudi že omenjena zgodovinarja M. Felicetti in Krones. Prebivalci te župe so bili bržkone óni Hrvatje, katere je vodil v boj Adalbero, vojvoda koroški, ko se je vzdignil leta 1035. proti cesarju Konradu II. Saj nimamo pravega dokaza, da bi se bil omenjeni vojvoda zjedinił s tedanjim hrvaškim kraljem Štefanom I. proti omenjenemu nemškemu vladarju, nego da je v boj vodil le svoje podložnike.

Sósebnó važno je, kar piše dotični pisatelj o imeni »Hrvat« v srbskih zemljah. Vredno in potrebno bi bilo, da bi ta oddelek prebrali óni srbski pisatelji in književniki, ki se trudijo dokazati po svojih spisih, da so Bosna, Hercegovina, južna Dalmacija in Črnagora od starine srbske zemlje in da je dubrovniška književnost srbska. Z neovrznimi dokazi iz domačih in bi-

zantinskih zgodovinskih virov je pobil prof. Klaić trditev o Srbstvu dotičnih dežel. Prav takó navaja dokaze iz spisov samih srbskih pisateljev iz 16.—19. veka, da celó iz samega Vuka Karadžića, po katerih je bila dubrovniška književnost nedvojbeno vedno le hrvaška in nikdar srbska. V potankosti teh dokazov se ne moremo spuščati, akotudi so jako zanimljivi. Za sedanje odnošaje je ta oddelek prav umesten, zakaj že iz davna se ni od srbske strani Hrvaštvo takó napadalo, kakor ravno v novejšem času. Vsakdo, ki se bavi bodisi s politiškim, bodisi s književnim razvitkom národa hrvaškega, moral bi to razpravico znati na pamet, da bi mogel tem spretnjeje odbijati vse neupravičene napade na Hrvaštvo.

Tudi v ruskih zemljah se nahaja ime Hrvat že v prastarem času, predno so takó zvaní Varjagi (?) zjedínili vsa slovenska plemena v jedno državo rusko. Nestor (od leta 1056.—1118.) sam navaja Hrvate za sosede Dudlehom, Radimičem in Vjatičem; vender pa ni opredelil natanko njih prebivališča. Slavni ruski zgodovinar Solovjev misli, da so stanovali Hrvatje okolo reke Buga na Volinji in da so Dudlebi in Bužani samó dve betvi hrvaškega plemena.

Ruski geograf Barsov pa daje hrvaški zemlji še večji obseg. Po njegovi trditvi so bili Hrvatje razširjeni po denašnji iztočni Galiciji, da pač po severoiztočni Ogerski, sósebnó pa po Črnem lesu na Ogerskem. Po Barsovu bi bili tedaj denašnji Malorusi na Ogerskem, Galiciji in Bukovini potomci Hrvatov ruskih, zakaj po njem je bilo to pleme naseljeno po zemlji od izvira Visloka in Sana na jugu do Tise in nje pritoka Samoša; na severu pa se je širilo do Visle, a na iztok do Dnepra. Tudi hrvaški zgodovinar se zлага s temi nazori. Toda če se tudi ne dadó meje opredeliti natanko, vender je gotovo, da je bilo hrvaško pleme koncem IX. veka mnogoštevilno in krepko ter da je stanovalo po denašnji iztočni Galiciji in v denašnjem ruskem Podolji. Hrvatje so živeli, kakor ostala plemena ruska, popolnoma slobodno, dokler jih ni nadvladal v X. veku Oleg (879.—912.). Nestor imenuje tudi Hrvate med ónimi plemeni ruskimi, s katerimi se je vzdignil Oleg leta 907. na Carji Grad. Za kneza Vladimira (980.—1015.) je dobila zemlja ruskih Hrvatov po mestu Vladimiru ime kneževine vladimirske, in to ime se je vzdržalo do dandanes. Po Lebedkinu (»Zapiski imperatorskago ruskago geograf. občestva«, III. zv. S. Peterburg. 1861.) živi v volinski guberniji še sedaj kakih 17.000 Hrvatov.

Kakor povsod, takó so se delili slovanski prebivalci na denašnjem Češkem iz početka na več plemen. Med vsemi je bilo vsekakor najjačje češko, ker je sčasoma zavladalo vsem ostalim plemenom in uredilo češko državo. Toda zraven Čehov se spominjajo tudi Hrvatje, in sicer dve plemeni (Chrovati et altera Chrowati), kar nam dokazuje listína nemškega ce-

sarja Otona II. iz leta 973., ko so bile opredeljene meje novoutemeljeni praški škofiji za kneza Boleslava II. Pobožnega (967.—999.) Stanovali so pa takrat Hrvatje v današnji severoiztočni Češki do Krkonoš, potem v jugoiztočni Češki do Morave, tedaj v vsem porečju gorenje Labe od nje izvira v Krkonoših in na zapad še nekaj preko nje sotoka z Jizero. V zemlji jizerskih Hrvatov, kjer je vladal oddelni knez Boleslav, mlajši brat češkega kneza Večeslava, bilo je stolno mesto Boleslava (sedaj Stara Boleslava); v zemlji drugega plemena okolo gorenje Labe, bila je pa Ljubica glavno mesto slavne porodice Slavnikovcev, iz katere je bil tudi sv. Vojteh, drugi škof praški († leta 997.). Drugo važno mesto je bilo Chlmec, današnji Kraljev Gradec, kjer so stanovali znameniti Dobrosraviči.

Ko je po smrti sv. Večeslava prevzel vlado njega morilec Boleslav I. Grozni (935.—967.), izgubili so jizerski Hrvatje svojo samostalnost. Tem mogočnejše je bilo prav takrat drugo pleme hrvaško za vladarje Slavnikovcev. Ali koncem X. veka propadejo tudi Slavnikovci prav tragiški v borbi z Boleslavom III., knezom češkim, ki se je združil z njih sovražniki Vrševiči. Leta 996. je bilo pokončano tudi njih glavno mesto Ljubica in vladajoča obitelj pomorjena. Tako je izgubilo tudi drugo pleme hrvaško vso moč in se je kakor prvo popolnoma zjediniilo s češkim, ali v XI. veku se ne spominja nič več njih ime. Samo neka krajevna imena (3 Charvatice, Charwatec) pričajo, da je nekdanj stanovalo tukaj mogočno pleme hrvaško.

Na Moravskem so se stopila slovanska plemena v jedno državo kakih sto let prej, nego na Češkem; zatorej so se tudi njih imena prej izgubila. Vendar da je živelo tudi tukaj pleme hrvaško, dokazujejo imena vasij, ki so se vzdržale do dandanes. Tako na pr. sêlo Charvath pri Olomuci. Nedvojbeno je, da so v olomuškem kraju stanovali Hrvatje in da so mejasili s Hrvati v iztočni Češki.

Da je živelo hrvaško pleme v polabskih Slovanih, ne moremo dokazati z zgodovinskimi viri, pač pa je bilo tukaj nekoliko naselbin tega imena, kar je že Šafařík navedel v svojih »Starožitnostih« (II., str. 612.). Ta imena so se še do dandanes vzdržala na reki Sali kot Gross-Corbetha in Sand-Corbetha (Jagičev Archiv V., str. 343.).

»Obšli smo po redu vse današnje slovanske národe«, piše prof. Klaić, »in smo našli, da je bilo ime Hrvat poznato malone pri vseh in da se je ž njim ponašalo vsaj po jedno pleme v vsakem národu. Našli smo Hrvate v Alpah, v planinah balkanskega polotoka, v Karpatih in Tatrah, v čeških Krkonoših in Sudetih, končno tudi na bregovih Sale. Istina, tudi druga imena slovanskih plemen nahajamo zajedno na dveh, treh mestih, ali vendar nobeno med njimi ni bilo pri starih Slovanih tako razširjeno, kakor ravno ime Hrvat. Ime srbskega plemena na pr. ne živí samo na jugu na

balkanskem polotoku, nego tudi na severu pri polabskih Slovanih; ali zato mu ni sledú niti v zemljah slovenskih, niti ruskih, niti čeških.«

Še nekaj moramo omeniti. Ime Hrvat smo našli največkrat v zgodovini slovanski X. veka. Potem vse bolj gine, ker prevladujejo druga imena. Toda ako je bilo ime Hrvat v X. veku tako razširjeno, da ga je bilo malone v vsakem národu slovanskem, ali ni bilo morda pred X. vekom še bolj poznato in razširjeno? Ali ni bilo morda ime Hrvat nekdanj genetiško?

Pa kaj Hrvatov ni bilo v poljskih zemljah? O tem izpregovorimo v drugi studiji o »Veliki ali Beli Hrvaški«.

Ta studija ravnokar izhaja v »Vienci«. Kadar bode dovršena, izpregovorimo tudi kaj o nji.

S—a.

XIII.

Mittheilungen des Musealvereins für Krain. IV. Jahrgang, 1891.

Letošnje izvestje muzejskega društva se razločuje od lanskega sôsebno po tem, da prinaša razprave v nemškem in slovenskem jeziku. Vsebina slovenskih razprav je bila že objavljena v našem listu, treba je tedaj še poročati o nemškem delu, ki podaja razven društvenih stvari pet razprav zgodovinske in dve razpravi prirodoslovne vsebine.

Prvo razpravo »Kunstgeschichtliches aus Unterkrain« je spisal gosp. Konrad Črnologar, konservator v Št. Vidu pri Sètičini. Najmenitnejši umotvori v Ljubljani in na Kranjskem sploh so iz prve polovice XVIII. veka. Iz romanske in gotske dôbe se je ohranilo premičnih umotvorov primeroma malo, ker so bili izdelani od razrušne tvarine in ker jih je uničila verska gorečnost za protireformacije. Toda stavbe so se ohranile malone vse, dasi v izpremenjeni obliki. Najčešče se nahajajo poligonski kori z gotskim obokom, semtertja ploščato stropje ali pa moderno obokane ladje s četverokotnimi okni. Najpomenitejšo cerkev iz romanske dôbe ima Sètičina, najstarejša in najbogatejša cistercija na Kranjskem. Dimitz in Hitzinger krivo poročata, da jo je dal opat Jakop Reinprecht leta 1625. sezidati na novo. Gospod Črnologar, ki si je ogledal vse natanko, našel je v podstrešji petnajst celih in pet deloma ohranjenih oken s krožnimi oboki. Iz tega in drugega je posnel, da je bila cerkev nekdanj triladijska stolpna bazilika s ploščastim stropom, katero so pa za gotike toli preinačili znotraj in zunaj, da je težko poznati nje prvotno obliko. Tam, kjer je bila apsida, postavili so poligonski korni sklop in morda tudi gotski obok namesto romanskega, nad četvorom pa 9 m širok nadstrešni stolp z gotskimi zvočnicami.